

Культурно-історичний простір концептуальної метафори в арабському політичному дискурсі (на матеріалі політичної промови президента Палестини Махмуда Аббаса на засіданні Генеральної Асамблеї ООН)

Л. М. Музаннар

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: lolita_muzannar@ukr.net

Paper received 31.01.18; Revised 03.02.18; Accepted for publication 05.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-152VI45-10>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню реалізації концептуальної метафори в арабському політичному дискурсі. Окрім цього, у статті розглянуто декілька класифікацій метафори у сучасному мовному дискурсі. На прикладі політичної промови президента Палестини Махмуда Аббаса проаналізовано вплив культурно-історичних обставин на процес людського пізнання та сприйняття концептуальних метафор у тексті політичної промови.

Ключові слова: концептуальна метафора, арабський політичний дискурс, політична промова, культурно-історичний контекст, ментальність, цільова аудиторія.

Вступ. Процес метафоризації реалій людського буття існував ще здавна, адже вже тоді людина намагалася осягнути, проаналізувати та осмислити усі процеси та явища дійсності, що оточували її. Деякі дослідники взагалі вважають, що з поширенням метафоричного осмислення буття людиною й почався довгий та кропіткий процес становлення феномену культури та цивілізації. Саме у той час людина починає сприймати саму себе як окрему особистість, яскраво усвідомлюючи власну неповторність та оригінальність. На сьогоднішній день вивчення метафори є не лише прерогативою філологічних студій, а також і тих дисциплін, які оперували до людської свідомості та пізнання, таких як психологія та філософія тощо. Завдяки метафорі намагалися пояснити різні мисленнєві процеси у свідомості, надаючи їй гносеологічний характер. Таким чином, вивчення метафори набуває яскравий інтердисциплінарний характер. Цей факт породив відповідно зростання інтересу до досліджень метафори, зважаючи на наявність великої кількості метафоричних виразів у різноманітних типах текстів – від художніх до наукових та публіцистичних. Отже, представники різних наукових кіл почали досліджувати метафору з неабияким науковим інтересом. Наразі, досить актуальними стають дослідження метафори у ЗМІ, рекламній та комп'ютерній сферах. Вчені почали звертати увагу не скільки на естетичну цінність метафори (поетична метафора), скільки на її практичну користь (наукова метафора).

Короткий огляд публікацій за темою. Концептуальна метафора становить широке поле для досліджень лінгвістів минулого та сучасності. Проблема метафоризації концептів займалися як вітчизняні вчені: Н. Д. Арутюнова, О. С. Кубрякова, А. П. Чудінов, так і зарубіжні вчені: Дж. Серль, Д. Девідсон, М. Джонсон, Е. Стейнгарт, П. Рікер, Дж. Лакофф, Е. МакКормак та інші. Як відомо, біля витоків досліджень з теорії концептуальної метафори одні з перших стояли американські вчені Джордж Лакофф та Марк Джонсон. На їхню думку, концептуальна метафора – це феномен людської думки та міркування, коли людина намагається термінами одного, вже зрозумілого для неї поняття пояснити інше, незрозуміле або малозрозуміле поняття[5], таким чином, процес метафоризації відбувається на рівні людської психіки і побудований найчастіше за аналогією. Концептуаль-

на метафора породжує у свідомості людини певний логічно вибудований ланцюжок думок або ментальних актів, відображаючи когнітивні концепти у людській свідомості. Тому, власне, вчені послуговуються у своїх працях новим терміном – «концептуальна або когнітивна метафора». Наразі дослідження з концептуальної метафори було й залишається досить важливим й цікавим явищем у галузі когнітивної лінгвістики, який несе у собі практичну користь. Незважаючи на велику кількість досліджень феномену концептуальної метафори, все ще існує багато аспектів, які залишаються нез'ясованими та недостатньо дослідженими. У статті розглядається процес реалізації концептуальної метафори на прикладі арабського політичного дискурсу та окреслюється вага роль культурно-історичних обставин, що впливають на процес людського пізнання та сприйняття концептуальних метафор у політичних промовах. У статті нами було проаналізовано промову президента Палестини Махмуда Аббаса у вересні 2014 року на засіданні Генеральної Асамблеї ООН.

Метою статті є вивчення й осмислення процесу реалізації концептуальної метафори в арабському політичному дискурсі, також дослідження впливу культурно-історичних обставин на процес людського пізнання та сприйняття концептуальних метафор у тексті політичної промови.

Матеріали і методи. Основою дослідження авторської інтерпретації культурно-історичного простору реалізації концептуальної метафори в арабському політичному дискурсі стали описово-історичний та аналітичний методи на матеріалі політичної промови президента Палестини Махмуда Аббаса на засіданні Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2014 року.

Результати та їх обговорення. Лінгвісти протягом всієї еволюції у науковому дискурсі по-різному розглядали та оцінювали феномен метафори та її функції. Приміром, Аристотель досліджував здебільшого формальну сторону метафори. Він писав у «Поетиці»: «Метафора є перенесення незвичного імені чи з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією» [1]. Римські вчені та дослідники доби Відродження лише надали уточнення деяким визначенням, розглядаючи метафору лише як риторичний прийом під час виголошення промов ораторами. Отже, вчені у добу античності та Відродження розгляда-

ли метафору радше як прикрасу, яка в основному використовується для більш яскравого увиразнення змісту сказаного ораторами під час їхніх виступів перед аудиторією [6, с. 105]. Дослідники пізніших століть, зокрема європейські вчені А. Річардс та К. Блер, розглядали метафору як феномен, в основі якого лежить приховане порівняння за подібністю у скороченому вигляді. Підтвердженням цієї думки є визначення Блера: «Метафора – це фігура, яка базується на схожості одного об'єкта з іншим. Тому вона багато чому споріднена із подібністю або порівнянням; і, звичайно ж, вона являє собою не що інше, як порівняння, виражене в скороченій формі» [7, с. 295]. З ними частково погоджується американський вчений Ерік Стейнгатт, який у своїй праці «Логіка метафори» [13] фокусує свою увагу на логічних аспектах в утворенні та інтерпретації метафори. Він також наголошує на важливій ролі метафори у процесі опису різних теорій, оскільки вчений погоджується з думкою про те, що за допомогою метафори ми намагаємося зрозуміти незрозумілі для нас явища дійсності. Стейнгатт, таким чином, описує метафору, як один із найбільш ефективних технік викладання [13, с. 6], коли викладач за допомогою вже відомого факту починає оперувати і пояснювати студентам якийсь новий та малозрозумілий феномен дійсності. В цілому, дослідження метафори стало досить поширеним явищем у наукових колах минулих століть, зважаючи, за словами Т. Дрейнджа, на неможливість її буквального розуміння реципієнтами, тобто на необхідність її цілковитого переосмислення. Наступним кроком у розвитку теорії метафори є дослідження метафори у контексті когнітивних студій. Наприклад, Д. Лакофф та М. Джонсон говорять про вагомий роль метафори, яка пронизує усі сфери нашого життя, і завдяки власне їй будується розуміння людського досвіду. На їхню думку, метафори є складовими не мовленнєвого акту, а скоріше процесу ментальної діяльності людини. Більше того, спосіб нашого мислення експліцитно відображений у нашому мовленні. Лакофф наголошує на тому, що «метафора є частиною нашого щоденного мислення, і тому система, згідно з якою будуються наші думки та міркування є метафоричними за своєю суттю» [10]. Інший французький вчений-когнітивіст Поль Рікер погоджується з думкою Лакоффа. Для підтвердження цієї думки можна навести цитату з його доробку «Жива метафора»: «Метафора відсутня в словнику, залишаючись при цьому всюдисущою у людському мовленні» [12]. Таким чином, сучасні наукові підходи вивчають метафору як неодмінну складову мислення та свідомості людини. Власне цей підхід й призвів до появи нового терміну у лінгвістичній науці – когнітивна або концептуальна метафора.

Як ми бачимо, побутує безліч думок вчених щодо визначення поняття метафори та відповідно її функцій у мові. Дослідники подавали різноманітні класифікації цього явища в залежності від тієї сфери, де вона реалізовувалася, а також функцій, які вона виконувала. Тому існує чимала кількість різноманітних класифікацій метафори, але ми розглянемо декілька з них. Відповідно до класифікації, запропонованої Н. Д. Арутюновою, метафори поділяються на такі види: 1) номінативна метафора, в основі якої лежить заміна

одного значення іншим, основна її функція – номінативна; 2) образна метафора, функція якої полягає у розвитку художніх засобів у мові та породженні певних образів у свідомості людини. Образна метафора найчастіше зустрічається у художніх творах; 3) когнітивна метафора, що виникає у результаті перенесення значення від одного слова до іншого, породжуючи таким чином явище багатозначності у мові. Відповідно Дж. Лакофф та М. Джонсон виділяють іншу класифікацію, за якою метафора поділяється на три основні типи: 1) структурна метафора, тобто коли один концепт метафорично структурований у термінах іншого концепту; 2) орієнтаційна метафора, що організовує одну систему концептів відносно іншої системи; вона пов'язана з орієнтацією у просторі; таким чином, цей вид метафори надає концепту просторову орієнтацію; 3) онтологічна метафора, в основі якої лежить розуміння різних концептів (події, емоції, думки та дії) як дискретної сутності або субстанції; таке розуміння концепту базується на багатовіковому людському досвіді. Під час аналізу реалізації метафори у тексті арабомовної політичної промови ми послугуємо класифікацією метафори, запропонованою американськими вченими Д. Лакоффом та М. Джонсоном.

Якщо розглядати процес реалізації концептуальної метафори у політичній сфері, зокрема на прикладі арабського політичного дискурсу, то перш за все варто зазначити, що використання метафор у своїх промовах є чи не найулюбленишим інструментом у політиків, який вони використовують задля впливу на аудиторію. Місце, час та культурно-історична складова народу, до якого звертається політик зі своєю промовою, відіграють величезну роль у формуванні специфіки самої політичної промови. Тому деякі лінгвісти виділяють окремо т.зв. політичну метафору, за допомогою якої політики намагаються маніпулювати своєю цільовою аудиторією. При цьому автор політичної промови мусить враховувати звички, звичаї та думки своєї цільової аудиторії. Адже, як відомо, головна роль будь-якої політичної промови – це перш за все зорієнтувати реципієнтів на досягнення конкретної мети, тобто суто прагматична ціль. Якщо окремо розглядати структуру політичної промови, арабомовної зокрема, то вона базується на трьох основних елементах, які наявні у кожній політичній промові, а саме: 1) автор промови або диктор; 2) текст виступу або власне промова; 3) читач або слухач (реципієнт).

Так, реципієнт часто визначає специфіку змісту та форми політичної промови. Оскільки головною метою кожної політичної промови є здійснення впливу на свідомість реципієнтів, то відповідно автору промови необхідно розробити нові концепти, спираючись на особливості ментальності, культури та традицій слухачів, задля досягнення найбільшої ефективності. Отже, феномен культури та ментальності цільової аудиторії відіграє вирішальну роль у процесі породження концептуальної метафори в політичному дискурсі в цілому та в політичній промові зокрема.

Як один із прикладів реалізації концептуальної метафори в арабському політичному дискурсі, ми проаналізуємо промову палестинського лідера Махмуда Аббаса на засіданні Генеральної Асамблеї ООН у

вересні 2014 року.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
السيد الرئيس
السيدات والسادة

في هذا العام الذي اختارته الجمعية العامة للأمم المتحدة كي يكون عاما دوليا للتضامن مع الشعب الفلسطيني اختارت إسرائيل أن تجعله شاهدا على حرب إبادة جديدة ارتكبتها ضد الشعب الفلسطيني.

(Переклад: В ім'я Аллаха Всемилоного та Милосердного

Пане президенте,
Шановні пані та панове!

Цей рік, який був обраний Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй в якості міжнародного року солідарності з палестинським народом, Ізраїль вирішив зробити свідком нової війни – геноциду проти палестинського народу).

РІК – СВДІОК

ДЕРЖАВА – ЖИВА ІСТОТА

У цьому уривку ми чітко бачимо, що концепти рік та держава розглядаються як окремі живі сутності. Використання у цьому випадку онтологічних метафор допомагає реципієнтам глибше збагнути та осмислити усю трагічність подій. А оратору це допомагає вплинути на аудиторію, породивши у неї почуття жаху та співчуття. Окрім цього, варто зазначити, що абсолютна більшість політичних промов в арабовому світі починається висловом *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* (В ім'я Аллаха Всемилоного та Милосердного), що підкреслює релігійну забарвленість усіх сфер життя арабів.

وفي هذا العام الذي أردتموه باسم دول وشعوب العالم معبرا عن توق العالم وإصراره على إنجاز السلام العادل، اختارت دولة الاحتلال أن تتحدى العالم بأسره بشن حربها على غزة، وكانت طائراتها ودباباتها وهي تغتال بوحشية حياة وبيوت ومدارس وأحلام آلاف الأطفال والنساء والرجال الفلسطينيين.

(Переклад: Цей рік, який ви хотіли від імені держав і народів світу, проголосити роком рішучості та прагнень світової спільноти досягти справедливого миру, держава-окупант вирішила кинути виклик усьому світові, розпочавши війну у Секторі Газа, а її літаки та танки жорстоко вбивали життя, будинки, школи та мрії тисяч палестинських дітей, жінок та чоловіків).

ЛІТАКИ ТА ТАНКИ – ВБИВЦЯ

ДЕРЖАВА – ОКУПАНТ

У наведеному уривку також бачимо використання автором промови онтологічних метафор, де військова техніка (літаки і танки) уособлюють живу істоту жорстокого вбивці, а концепт ворожої держави – живу істоту, яка чинить зло, кидаючи виклик мирному існуванню людей та розпочавши війну. Так само як і в попередньому випадку онтологічна метафора стає інструментом для впливу на свідомість та емоційний стан аудиторії.

وعدت بعد شهرين إلى نفس القاعة وفلسطين تضمد جراحها، وشعبها يدفن الشهداء من أحبته الأطفال والنساء والرجال بعد حرب أخرى شنت حينذاك على قطاع غزة.

(Переклад: Двома місяцями пізніше я повернувся в ту ж залу, коли Палестина загоювала свої рани, а її народ: діти, жінки і чоловіки були поховані мучениками після чергової війни у секторі Газа).

ДЕРЖАВА – ХВОРА ІСТОТА

ВТРАТИ – РАНИ

На прикладі цього уривку ми бачимо використання

онтологічної метафори, коли держава уявляється нами як поранена жива істота, яка загоює свої рани, тобто оговтувалася від численних людських та матеріальних втрат. Увесь сенс одного концепту осмислюється у терміні іншого (втрати – рани).

لقد كانت الحرب الأخيرة على غزة سلسلة من جرائم الحرب مكتملة... فلا يعقل أن يدعي أحد الآن أنه لم يدرك حجم وهول الجريمة. ولا يعقل، أن يكتفي البعض بإعلان دعمه حق إسرائيل في الدفاع عن نفسها دون الاهتمام بمصير آلاف الضحايا من أبناء شعبنا متجاهلا حقيقة بسيطة نذكره بها وهي أن حياة الفلسطيني غالية، تماما كحياة أي إنسان آخر.

(Переклад: Нещодавня війна в Газі була серією повномасштабних військових злочинів... Нечувано, що хтось нині стверджує, що він не усвідомлює увесь масштаб і жах злочину. Нечувано, що деякі люди заявляють, що вони підтримують право Ізраїлю захищати себе, не звертаючи уваги на долю тисяч жертв нашого народу, ігноруючи той простий факт, що життя палестинця настільки ж дороге, як і життя будь-якої іншої людини).

ВІЙНА – СЕРІЯ ЗЛОЧИНІВ

ЖИТТЯ – ЦІНА

У першому випадку використання метафори допомагає нам краще усвідомити та оцінити весь масштаб трагічності подій. А життя людини сприймається як ціна, що має свою вартість та темпоральність. Таким чином, автор промови намагається за допомогою метафори дати свою оцінку ситуації, що склалася на той час.

وأؤكد أمامكم أن الشعب الفلسطيني متمسك بحقه المشروع في الدفاع عن نفسه أمام آلة الحرب الإسرائيلية، وتمسك بحقه المشروع في مقاومة الاحتلال العنصري الاستيطاني الإسرائيلي...

وفي نفس الوقت أؤكد أن حزننا وفجيعتنا وصدمتنا وغبصنا لن يجعلنا للحظة نتخلى عن إنسانيتنا وعن قيمنا وأخلاقياتنا، بل سنحافظ على الدوام على احترامنا والتزامنا بالقانون الدولي.

(Переклад: Я запевняю вас, що палестинський народ буде обстоювати своє законне право захищатися від ізраїльської військової машини та захищати своє законне право протистояти ізраїльській расистській та колоніальній окупації...)

У той же час я стверджую, що наше горе, наша гордість, наш подив та гнів не змусять нас відмовитися від нашої людяності, наших цінностей та моралі. Ми завжди будемо поважати та дотримуватися норм міжнародного права).

АГРЕСІЯ – МАШИНА

ПОЧУТТЯ – СУТНІСТЬ

У наведеному прикладі метафоричних пар ми бачимо використання автором онтологічної метафори, де ворожа військова агресія сприймається як військова машина, яка знищує все живе на своєму шляху. Ця машина створює у свідомості уяву про потужний механізм, який здатний до експлуатації. У той час, як людські почуття постають у нашій уяві як живі істоти-сутності, які наділені здатністю впливати на нашу поведінку. Такий інструмент дозволяє нам раціонально осмислити навколишні реалії, наш досвід.

Висновки. Процес породження метафори нерозривно пов'язаний з інтерпретацією, осягненням феноменів людської дійсності кожною людиною, тобто, суб'єктивізацією нами навколишньої дійсності. Таким чином, людина за допомогою метафор намагається пояснити своє розуміння явищ навколишнього світу і лаконічно представити його у межах декількох слів

або цілої фрази, надаючи останній найчастіше певної образності та яскравій забарвленості; оскільки використання метафор має місце там, де є певна емоційна забарвленість тексту. Іншими словами, людина передає сенс однієї ідеї засобами іншої, більш спрощеної і тим самим більш зрозумілої для себе та інших. Джордж Лакофф цілком влучно характеризує суть концептуальної метафори як явища, яке «дозволяє нам розуміти досить абстрактні або за своєю природою неструктуровані смисли у конкретніших та більш структурованих смислах» [10]. На нашу думку, процес метафоризації має місце найчастіше у тих випадках, коли мова йдеться про ті явища та концепти людської діяльності, які становлять для неї найважливішу цінність, базуючись на нашому досвіді. Таким чином, концептуальна метафора має місце у всіх сферах людського буття, стаючи тим самим неодмінною складовою процесу породження думок та міжособистісної комунікації. Використання метафор настільки укори-

нилося у нашій свідомості, що ми вже не сприймаємо їх як щось «чуже», тобто процес метафоризації концептів відбувається у нашій свідомості автоматично. Підводячи підсумок, ми хотіли б звернути увагу на те, що вдало структуровані лінгвістичні єдності іменників та дієслів – метафори дають ораторам можливість здійснювати неабиякий психологічний вплив на свою цільову аудиторію, тому метафора відіграє важливу роль у контексті політичних впливів та маніпуляцій, таким чином привертаючи увагу реципієнтів та формуючи у них певне позитивне або негативне ставлення щодо фактів дійсності. Наразі існує безліч аспектів, які можуть використовуватися авторами політичних промов, але стає очевидним той факт, що культурно-історичний аспект виступає чи не найважливішим. У статті ми намагалися розглянути роль концептуальних метафор в арабському політичному дискурсі, беручи до уваги його культурно-історичну складову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель, Поэтика / Сочинения в 4-х томах, Том 4, М., «Мысль», 1983 г., с. 669-670.
2. Арутюнова Н. Д. Теория метафоры: Сборник статей: — М.: Прогресс, 1990. — 512 с.
3. Баранов Х.К. / Арабско-русский словарь : В 2 т. // 8-е изд. — М. : Русский язык, 1996., — 936с.
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры — М. : Прогресс, 1990. — С. 387–415.
5. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем [Электронный ресурс] / Дж. Лакофф, М. Джонсон. — Режим доступа: http://www.metaphor.nyu.edu/lacoff_2.htm
6. Рязжков А. Специфика концептуальной метафоры в кинодискурсе / А. Рязжков // Когнитивные аспекты изучения языковых явлений в германском языке. — Самара: Самар. у-т, 2000. — С.105 – 113
7. Blair H. Lectures on Rhetoric and Belles Lettres. London, 1783
8. Drange T. Type Crossings. — In: "Janua Linguarum", Series Minor, 44. Mouton, The Hague, 1966.
9. Johnson M. The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination and reason / M. Johnson. — Cambridge : Cambridge University Press, 1987. — 272 p.
10. Lakoff, George. 1975. "Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts". Pp. 221-71 in Donald Hockney et al., eds., Contemporary Research in Philosophical Logic and Linguistic Semantics. Dordrecht: D. Reidel.
11. Richards I. A. Practical Criticism. Routledge and Kegan Paul, London, 1929.
12. Paul Ricoeur. La metaphore vive. Paris, Editions du Seuil, 1975: Ch. VI "Le travail de la ressemblance", p. 242-272
13. Steinhart, E. (2001) The Logic of Metaphor: Analogous Parts of Possible Worlds . Synthese Library Vol. 299. ISBN 0-7923-7004-X. Dordrecht: Kluwer Academic, p. 261
14. www.almadenahnews.com/.../323479-كلمة-الرئيس-الغلس

REFERENCES

1. Aristotle, Poetics / Works in 4 volumes, Volume 4, M., "Dumka", 1983, p. 669-670.
2. Arutyunova ND Theory of metaphor: Collection of articles: — M.: Progress, 1990. — 512 p.
3. Baranov H.K. / Arabic-Russian Dictionary: In 2 volumes. // 8th ed. — M.: Russian language, 1996., — 936p.
4. Lakoff, J. Metaphors we live by / J. Lakoff, M. Johnson // Theory of metaphor — M.: Progress, 1990. — P. 387-415
5. Lakoff, J. Metaphors we live by [Electronic resource] / J. Lakoff, M. Johnson. — Access mode: http://www.metaphor.nyu.edu/lacoff_2.htm
6. Ryzhkov A. Specificity of the conceptual metaphor in the film discourse / A. Ryzhkov // Cognitive aspects of the study of linguistic phenomenon in the Germanic language. — Samara: Samara University, 2000. — P.105 – 113

Cultural-historical space of conceptual metaphor in Arabic political discourse (based on Palestinian President Mahmoud Abbas's speech at a meeting of the General Assembly of the United Nations)

L. M. Muzannar

Abstract. The article is devoted to the study of the implementation of the conceptual metaphor in the Arab political discourse. In addition, the article deals with several classifications of metaphor in contemporary language discourse. On the example of a political speech by Palestinian President Mahmoud Abbas, the influence of cultural and historical circumstances on the process of human knowledge and perception of conceptual metaphors in the text of a political speech is analyzed.

Keywords: conceptual metaphor, Arabic political discourse, political speech, cultural-historical context, mentality, public cible.

Культурно-историческое пространство концептуальной метафоры в арабском политическом дискурсе (на материале речи президента Палестины Махмуда Аббаса на заседании Генеральной Ассамблеи ООН)

Л. М. Музаннар

Аннотация. Статья посвящена исследованию реализации концептуальной метафоры в арабском политическом дискурсе. Помимо этого, в статье рассмотрено несколько классификаций метафоры в современном языковом дискурсе. На примере политической речи президента Палестины Махмуда Аббаса проанализировано влияние культурно-исторических обстоятельств на процесс человеческого познания и восприятия концептуальных метафор в тексте политической речи.

Ключевые слова: концептуальная метафора, арабский политический дискурс, политическая речь, культурно-исторический контекст, ментальность, целевая аудитория.